

"טרזיינשטאט" (1941 – 1945) סרט תעמולה נאצי המתאר מחנה ריכוז כגן עדן*

קארל מארגרי, אוניברסיטת אוטרכט [1]

בשנים 1944-45 הפיקו הנאצים סרט תעמולה על טרזין (טרזיינשטאט), מחנה הריכוז היהודי צ'כוסלובקיה הכבושה. מטרת הסרט הייתה להציג תמונה כוזבת של חיל הגטו, כדי להטעות את העולם לגבי מה שאירע ליהודי אירופה לאמיתו של דבר. הסרט צולם בטרזיינשטאט בחודשים אוגוסט-ספטמבר 1944. על תושבי הגטו עצמם הוטל להפיק אותו ולהשתתף בו. מאות מהם נקראו להופיע כניצבים, אחרים נבחרו לשחק תפקיד מוגדר. אנשי האס-אס מינו את השחקן ומפיק הסרטים הברלינאי, קורט גרון, שהיה אסיר בגטו, לראש צוות ההפקה היהודי של הסרט [2]. צוות צלמים של חברת החדשות הצ'כית "אקטואליה" בא על מנת לבצע את הצילומים. הסרט הושלם בפראג בחודש מרס 1945. לקראת סוף המלחמה הסרט נעלם. אמנם מדי פעם נתגלו קטעים ממנו, אך אין עותק שלם שלו.

* קטעים מתוך:

Theresienstadt (1944-1945): The Nazi Film Depicting the Concentration Camp as Paradise", Karel " Margri, Historical Journal of Film, Vol, 12, 2, 1992

[1] בשנת 1987 יצא המחבר לחקור את הסרט, בתמיכת האוניברסיטה של אוטרכט ובמימון החברה ההולנדית למחקר מדעי. מטרתו הייתה לאסוף, לבחון ולפרסם כל חומר מקורי, אורקולי או כתוב, המתייחס לסרט ולכתוב דין וחשבון מלא עליו. המאמר הנוכחי הוא סקירה של ממצאים אחדים ומסקנות. הסיפור המלא יתפרסם בעתיד בצורת ספר.

[2] קורט גרון (1893-1944) נולד בברלין והחל את הקריירה שלו ב-1920 כשחקן במה ובדרן קברטים. הוא הופיע בהצגות רבות, במופעי קברט וורייטה בתקופת ויימר וזכה לפרסום כזמר להיטים. ב-1928 הוא השתתף בהצגת הבכורה של "אופרה בגרוש". בין השנים 1925 ל-1932 הוא הופיע בלא פחות מ-72 סרטים, ותפקידו המפורסם ביותר היה זה של האמרגן הקוסם קיפרט, לצד מארלן דיטריך ב"המלאך הכחול" (1930). בשנת 1931 הוא ביים סרטים של חברת אגפא ובכללם מספר שוברי קופות. ב-1933 התיישב בהולנד ושם ביים ארבעה סרטים הולנדיים. הוא נתפס כשהגרמנים פלשו להולנד ב-1940, נשלח למחנה וסטרבורג ומשם הועבר בפברואר 1944 לטרזין (טרזיינשטאט).

הפקודה להפיק את הסרט

הרעיון להפקת הסרט נולד ב"מרכז להסדרת השאלה היהודית", שהיה המשרד המרכזי של הגסטפו לענייני היהודים בפראג. הסרט היה ילד טיפוחיו של מיור האס-אס האנס גינתר, ראש המשרד הזה[3] גינתר הורה לאנשי "אקטואליה" ללכת לטרזיינשטאט. הוא עצמו ביקר אצל קארל פצ'ני, המנהל של "אקטואליה", והורה לו לעשות את הסרט. הוא גם החתים את פצ'ני וכל צוותו על הצהרת סודיות מוחלטת. על פי עדותו של מפקד המחנה, קארל ראהם, גינתר החל בביצוע הפרויקט בלי שקיבל אישור מוקדם מהממונה הישיר שלו, אדולף איימן. אולי ההוכחה הטובה ביותר לכך, שגינתר הוא אשר הזמין את הסרט היא שמשרדו אף מימן אותו. מספרי החשבונות של "אקטואליה" אנו למדים שחשבונות עבור הסרט נשלחו ל"צנטראלשטלה" - משרדו של גינתר. אנו אף יודעים כמה הוא עלה: 350,000 כתרם צ'כיים - 35,000 מרק גרמניים. המקורות הכספיים של הצנטראלשטלה באו מהרכוש היהודי המוחרם, וכך, למרבה האירוניה, היהודים לא רק נאלצו לעשות את הסרט אשר אמור היה להסתיר את השמדתם, אלא הם אף מימנו אותו. רוב החוקרים סבורים שהחלטה לעשות את הסרט נתקבלה אחרי ביקור הצלב האדום ב-23 ביוני, היינו בין ה-23 ביוני ל-16 באוגוסט, היום שבו התחילו צילומי הסרט בגטו. עתה מתברר, שגינתר החליט לעשות את הסרט לא ביוני או יולי 1944, אלא בראשית מבצע הייפוי הגדול, בתחילת דצמבר 1943.

יש כמה הסברים להחלטה להפיק את הסרט:

1. פלישת בעלות הברית לצרפת ואיום על גבולות גרמניה הן ממערב והן ממזרח בקיץ 1944.
2. ההצלחה הגדולה, מנקודת ראות גרמנית, של ביקור הצלב האדום ב-23 ביוני.
3. ב-17 ביולי 1944 הגרמנים גילו ציורים ריאליסטיים של תנאי החיים העלובים בטרזיינשטאט, אשר הוברחו אל מחוץ לגטו, וחששו שהתמונות יפגעו ברושם החיובי שנוצר על ידי מבצע הייפוי.
4. גילוי הזוועות של מחנה המוות מיידינק על ידי הצבא האדום ב-24 ביולי 1944.
5. מו"מ שניהלו איימן ומאייר החל מאפריל 1944 (ב-25 באפריל 1944 הציע איימן ליואל ברנד, מוועד ההצלה ההונגרי, לשחרר מיליון יהודים תמורת 10,000 משאיות). השיחות עם סאלי מאייר החלו ב-21 לאוגוסט.

[3] האנס גינתר (1910-1945) מארפורט הצטרף לאס-א ב-1928, למפלגה הנאצית: ב-1929 ולאס-אס ב-1937. במקורו היה מנהל חשבונות, אשר החליף את הקריירה שלו והצטרף לגסטפו ב-1937. היה אחד מעוזריו הקרובים של איימן באוסטריה 1937-1938, ונתמנה ב-1939 לראש הצנטראלשטלה (המשרד שטיפל בנושא היהודי), תפקיד שאותו מילא במשך כל תקופת הפרוטקטוראט וארגן משלוחי יהודים צ'כיים לטרזיינשטאט, ומשם הלאה למחנות המוות. גבוה, יפה תואר ומנומס. היה ידוע בגטו כ"מוציא להורג החייכן". מניחים שנהרג כאשר התנגד למעצר בקרבת פראג במאי 1945. אחיו הצעיר, רולף גינתר, היה יד ימינו של איימן במחלקה B/IV/4.

לעתים קרובות נאמר, שהיינריך הימלר היה מלכתחילה מעורב בהפקת הסרט ושהוא עצמו אישר את גירסתו הסופית של התסריט. יש הסבורים שהימלר רצה להשתמש בסרט "טרזיינשטאט" במשא ומתן הסודי שלו עם כוחות הברית במערב. סרט המכחיש את הסיפורים על מחנות המוות עשוי היה לעשותו שותף יותר מקובל למו"מ. קיים מסמך המצביע על זיקתו של הימלר לסרט, דבר שאינו בלתי אפשרי. בתיקים אשר שרדו מארכיונו של הימלר ונמצאים עתה בארכיון המדינה הגרמני, ישנן שורות מספר המתייחסות לתוכניות להפקת סרט, שבו גילה הימלר עניין אישי ועקב אחרי התפתחותו, אבל אין שם אף שורה על הסרט "טרזיינשטאט".

השם הנכון של הסרט

אי-ההבנה הבולטת ביותר לגבי הסרט קשורה לשמו. הסרט ידוע ברחבי העולם בשם "הפיהרר נותך ליהודים עיר במתנה". חוקרים רבים ציינו זאת כביטוי לציניות והדבר שימש להם כיסוד לתפיסתם לגבי התעמולה הנאצית. אבל לא זה היה שמו האמיתי של הסרט.

שם כזה אינו מופיע במסמכים של קורט גרון, אשר שרדו ומהווים מקור מידע חשוב מאוד. קיום מסמכים אלה מחייב הסבר. למרות שגרון עצמו נספה באושוויץ, מסמכיו הנוגעים לסרט ניצלו. הם כוללים את התמונה הכללית של הסרט כפי שהוא תכנן אותו, בשתי גרסאות של תסריט, תוכנית הצילומים, דיווח אחד (או שניים) עבור האס-אס, כל אחד של 11 ימי צילומים, עם פירוט כל צילום וצילום לגבי כל מצלמה, הצעות לדברי הסבר שילוו את הסרט, הצעה להדפסת הסרט, הערות וסיכומים של גרון וכן פקודות של מפקד המחנה קארל ראהם [4] לגרון.

בשום מקום לא הוזכר השם "הפיהרר נותן ליהודים עיר במתנה", מופיעים עם שמות אחרים: טיוטת התסריט השני של גרון נושאת השם "ניהול עצמי יהודי בטרזיינשטאט". אחרי כן גרון קרא לסרט בקיצור "טרזיינשטאט". מסקנה סופית יכולה לבוא רק מהסרט הגמור. למזלנו, בין קטעי הסרט, אשר הגיעו ל"יד ושם" בירושלים לפני שנים מספר, ישנו קטע הנותן את התשובה הסופית. הכותרת הראשית הייתה "טרזיינשטאט" אך הייתה גם כותרת משנה: "סרט תיעודי מאזור ההתיישבות היהודית". השם שגרון השתמש בו לצורכי עבודה בהצעתו להפקת הסרט היה השם הראשי, אבל הוא השתמש באופן מחוכם גם בכותרת המשנית, כדי ליצור תנאים לאישור הסרט.

הנאצים קראו לסרט "סרט תיעודי" כדי להוסיף לו הילה של אובייקטיביות ואמיתיות. המילים "סרט תיעודי" נועדו להדגיש שלא מדובר בפיקציה, לא בתעמולה מבוזבת, כי אם בדו"ח אותנטי, המציג את טרזיינשטאט כפי שהוא - בדיווח מוסרט.

המילים "אזור התיישבות יהודית" בכותרת המשנה שימשו לאותה המטרה כמו התיקונים הקוסמטיים שנעשו בגטו לקראת ביקור הוועדה מטעם הצלב האדום הבינלאומי ביוני 1944, כאשר הוחלף השם "גטו" בשם "יישוב יהודי". המילה "אזור" בכותרת המשנה של הסרט רמזה לכך שישנם עוד אזורים "התיישבות יהודיים" מלבד טרזיינשטאט, ושקיימים ערים רבות שבהן היהודים חיים בשלום. בכך הסרט אף ביסס את השקר של הביקור ב-23 יוני. באשר לשם "הפיהרר נותן ליהודים עיר במתנה", הרי בהקשר האידיאולוגי של רדיפת היהודים, אין להעלות על הדעת שאדולף היטלר "יתן" אי פעם משהו ליהודים.

[4] קארל ראהם (1907-1947), מקלוסטרנויבורג באוסטריה, בא מרקע סוציאל-דמוקרטי. מחוסר עבודה, מכשירן במקצועו, הצטרף לפלג הלא חוקי של המפלגה הנאצית האוסטרית ב-1934, ואחרי הצירוף של אוסטריה לגרמניה ב-1938 הצטרף לאס-אס. הועסק על ידי אייכמן ב"צנטראלשטלה" בווינה והועבר לצנטראלשטלה בפראג ב-1940. נעשה יד ימינו של גינתר. אייכמן מינה אותו למפקד טרזיינשטאט בפברואר 1944, במיוחד לשם ניהול מבצע הייפוי של העיר. מארגן טוב וחכם דיו להיראות פחות אכזרי מקודמיו, ובכל זאת רגזן ובעל נטייה להתפרצויות של כעס. נידון למוות על ידי בית משפט צ'כי ונתלה ב-1947.

התועמלנים הנאצים לא היו קושרים בשום אופן את הפיהרר עצמו למשהו, שהיה יכול להתפרש כמחווה כלפי היהודים.

אם השם "הפיהרר נותן ליהודים עיר במתנה" לא היה שמו של הסרט ב-1944, כיצד איפוא נפוץ שם זה? השימוש בו מופיע לראשונה לקראת סוף המלחמה. ב-7 ביולי 1945 פרסמה יהודיה הולנדית בשם ריינה פרידמן ואן דה היידה, אשר חזרה זה עתה מטרזיינשטאט, דו"ח כעדת ראייה בשבועון הולנדי. בדו"ח שלה מוזכר שם זה לראשונה. פרטים נוספים באו אחרי כן בעשרות עדויות ודו"חות של הניצולים. נראה שהשם נוצר - עם צליל אירוני מובהק - על ידי האסירים היהודים עצמם בזמן צילומי הסרט. זאת דוגמה נוספת להומור השחור שבו טיפלו האסירים בעניינים רבים אחרים של חייהם בגטו. השם נקלט מהר בין תושבי הגטו, וכך מצא את דרכו אחרי המלחמה אל עדויות הניצולים. ההנחה שהשם הומצא על ידי האסירים נתמכת בכך שבעדויות מופיע אותו השם בוואריאנטים רבים, כולם בעלי צליל אירוני. כדו"חות הניצולים מצא השם את דרכו לספרי היסטוריה ואפילו לאולם בית משפט. ב-1947, במשפטו של קארל ראהם, מפקד האס-אס של המחנה, שבזמן כהונתו צולם הסרט, הוזכר השם הנכון "טרזיינשטאט". בסוף המשפט, אחרי שמיעת העדויות היהודיות והקראתו, כונה אותו סרט לפתע בשם "הפיהרר נותן ליהודים עיר במתנה".

תפקידו של קורט גרון

ההיסטוריונים של הסרט ושל טרזיינשטאט מגדירים את קורט גרון כמנהל הסרט. הסרט היה מתחילתו ועד סופו יצירה של גרון והוא היה הכוח היוצר המכריע. הוא יסד וניהל את מחלקת הסרט של הגטו, כתב את התסריט, תכנן את הצילומים, הורה להעסיק ניצבים, קיים קשר והנחה בעלי תפקידים במינהל עצמי של הגטו, כגון בדואר, בגן ירק, במכבסה המרכזית ובספריית הגטו. מקומות אלה נבחרו לצילומי הסרט וגרון הורה להכין הכול לשם כך. דו"חות הניצולים מספרים איך גרון התנהג כמנהל. דירבן את הניצבים להיראות יותר נלהבים, הביא ילדים שיחייכו בפני המצלמה וניהל סצינות המונים. בסיום הצילומים אף כתב הצעה לעריכת הסרט.

בינתיים הצריכה עשיית הסרט יותר מאשר אסיר כישרוני אחד. כאשר גרון כתב את התסריט שלו, לקראת סוף יולי 1944, למעשה רוב עבודות ההכנה כבר נעשו. ההחלטה להפיק את הסרט נתקבלה בדצמבר 1943. האס-אס הורה לאסיר צ'כי בשם יידזריך וייל (אשר לפני המלחמה עבד ככותב תסריטים בתעשיית הסרטים הצ'כית) לכתוב תסריט. בין דצמבר 1943 למרס 1944 כתב וייל הצעות מסגרת לשני תסריטים שונים. הוחל אף בעבודות הסרטה: ב-20 לינואר 1944 צילם צוות של "אקטואליה" את הגעתו של טרנספורט מהולנד לטרזיינשטאט והקליט "נאום קבלת פנים" של זקן היהודים, ד"ר פאול אפשטיין. אבל זה היה הכול. הצילומים הופסקו. עבור האס-אס מבצע "ייפוי העיר" היה בעל עדיפות גדולה יותר מהסרט. גם גינתר וגם ראהם הבינו

שטרזיינשטאט יוצג בסרט באופן הרבה יותר משכנע אם הצילומים יבוצעו בקיץ, אחרי שהעיר תלבש פנים יפות יותר. תוכנית הסרט הוקפאה זמנית. כל זה אירע עוד לפני בואו של גרון לגטו, ב- 26 לפברואר 1944.

כאשר תוכנית הסרט קמה שוב לתחייה בחודש יולי, הטיל ראהם, שנעשה מפקד המחנה, את התפקיד על גרון. נראה שלווייל לא היה חלק בניסיון חדש זה. אין כל רישום המעיד על כך שהוא היה חבר ב"מחלקת הסרטים" של גרון. על כל פנים, ברור שגרון הכיר את עבודתו של וייל, וזו אף שימשה לו כבסיס לתסריט שלו עצמו. הרבה רעיונות שגובשו בתסריט של וייל הופיעו שוב בתסריט של גרון. והוא הדין גם בבחירת הנושאים שנכללו במבנה הסיפור ובהתפתחות האירועים השונים שבו, ואף באופן שבו הוא השתמש במעבר מאירוע אחד לשני.

גרון עבד תחת פיקוח צמוד וחמור של האס-אס. עדי ראייה מספרים שגרון היה נתון לשמירה צמודה של אנשי האס-אס, אשר עקבו אחריו לכל מקום, ובמהלך הצילומים עמדו מאחוריו ובדקו לאן ואיך הוא מכוון את המצלמות. בהזדמנויות רבות הופיע בשטח הצילומים ראהם עצמו, ולפעמים נכח גם גינתר, כשבא מפראג, כדי לפקח על הסצינות שיש לצלם. מהדיווח היומי של גרון, שבו פירט את רשימת הצילומים, ידע ראהם בדיוק מה מתרחש. היה לו עניין מיוחד בכל הקשור לאסירים המיוחסים בעלי מוניטין בינלאומי. ברישומיו של גרון מוצאים הוראות לבצע יותר צילומים של אנשים אלה ואף פירוט שמי של אלה אשר כבר צולמו.

אבל גרון לא נשאר המנהל עד סוף ההפקה. לצורך הצילומים בחודשים אוגוסט ספטמבר בא לטרזיינשטאט צוות הסרטה של "אקטואליה", ובראשו המנהל קארל פצ'ני. בערך באמצע התקופה של 11 ימי צילומים, נטל על עצמו קארל פצ'ני, שלא היה אסיר ולא היה יהודי, את הניהול המעשי. אמנם גרון היה עדיין נוכח בכל מקום שבו הופעלו המצלמות והמשיך להיות אחראי לארגון ההפקה, להכנת הסצינות, לקריאה לשחקנים ולניצבים ולדיווח לאס-אס, אבל בפועל הורד לעמדת עוזר למנהל. פצ'ני הודה בזה במשפטו, שנערך אחרי המלחמה (למרות שהיו לו סיבות טובות לא להזכיר זאת, כל הסרט על טרזיינשטאט היה אחת ההאשמות נגדו על שיתוף פעולה).

יש לשים לב לעובדה נוספת. גרון לא היה יכול להשלים את הסרט על טרזיינשטאט. הוא נשלח לאושוויץ ב- 28 לאוקטובר 1944 ונרצח שם זמן רב לפני שהסרט הושלם. גרון מעולם לא ראה שום הקרנות הרצה. הסרט נערך והודפס על ידי איוון פריץ, עובד "אקטואליה", אשר היה גם אחד משני הצלמים בטרזיינשטאט. פריץ לא השתמש ב"הצעות לעריכה", שכתב גרון, או באחד התסריטים שלו. במקום זה ערך את הסרט כפי שהוא ערך את החדשות השבועיות או כל סרטון תיעודי, תוך אלתור, בהשתמשו רק בהערות כלליות אשר נרשמו בעת ה

הקרנות ראשוניות של הקטעים. פריץ עבד תחת פיקוח צמוד של הגסטפו, אשר התערב בעריכה כרצונו. פריץ היה חייב לשנות את הגירסה הסופית שלוש פעמים בטרם סיפקה את גינתר. בעריכה הסופית היה מעט מאוד דמיון למבנה כפי שראה אותו גרון, והסרט דמה רק במקצת לתסריט המקורי של גרון או להצעותיו בנושא עריכה.

הדבר נכון גם לגבי החלק הקולי של הסרט הגמור. חלק מהמוזיקה שבה השתמשו היה הקלטה שנעשתה תחת הנהלתו (מאוחר יותר בנוכחותו), בחודשים אוגוסט-ספטמבר 1944. כך למשל התזמורת בניצוחו של קארל אנצ'רל, להקת הג'אז "גטושווינגרס", ואופרת ילדים "ברונדיבר". גרון תכנן הקלטת קטעים אחרים שימשו כמוזיקת רקע. אף אחד מאלה לא הוקלט עדיין כאשר גרון נשלח לאושוויץ. הפסקול לא הושלם למעשה עד חודש מרס 1945, כשצוות הקלטה של "אקטואליה" חזר לטרזין במיוחד למטרה זו. קטעי המוזיקה אשר הוקלטו אז - דרך אגב כולם של מלחינים יהודיים - נבחרו לא על ידי גרון כל אם על ידי אסיר אחר, פטר דויטש, מלחין דני אשר הלחין לפני המלחמה קטעי מוסיקה רבים עבור סרטים. דויטש גם ניצח על התזמורת במהלך הקלטות הקול.

בסיכומי של דבר, למרות שגרון היה האישיית היהודית החשובה ביותר הקשורה לסרט, הייתה גם לאחרים השפעה רבה, כך שלא יהיה נכון להגדיר את הסרט כיצירתו של גרון.

סקיצות הסרט של יו ספיר

בזמן צילומי הסרט צייר הצייר ההולנדי, יו ספיר, גם הוא אסיר גטו טרזינישטאט ואחד משותפיו של גרון בהכנת הסרט, מאות סקיצות קטנות של סצינות הסרט. ספיר הלך בעקבות הצלמים לכל מקום שהמצלמות הועברו. למעשה הוא כאילו צפה דרך העדשות וכך הכין את הסקיצות - הן הראו מה שהמצלמה ראתה. הסקיצות הן יומן ויזואלי של הסצינות אשר צולמו ואף דייקו יותר מאלה, כי ספיר פירט ודייק בהן. הן מהוות מקור ראשון במעלה לשחזור הסרט.

אנשים רבים מאמינים שהסרט "טרזיינשטאט" היה אמור להיות מוקרן בתוך גרמניה. לא כך הדבר. גינתר יצר את הסרט רק עבור קהל זר. הקהל הגרמני, אשר היה במשך שנים יעד לתעמולה אנטי-יהודית תוקפנית, שכללה בין היתר סרטים כמו "היהודי הנצחי" ו"היהודי זיס", היה נבוך אילו ראה סרט המציג את היהודי בצורה יותר חיובית. האס-אס ייעד את הסרט להפצה בחו"ל לארגונים כמו הצלב האדום הבינלאומי והוותיקאן, או לארצות ניטרליות כמו שוודיה ושווייץ. אך ורק בחו"ל היה הסרט משרת את המטרה הרצויה ומשיג את הרושם המקווה. חוקרים רבים סבורים שהסרט על טרזיינשטאט לא הוקרן בשלמותו או שמעולם לא הוקרן בפני קהל. עתה ידוע לפחות על ארבע הקרנות מתועדות של הסרט השלם. הראשונה התקיימה בסוף מרס - תחילת אפריל 1945 בארמון צ'רנין בפראג, מקום מושבו של שר המדינה ק.ה. פרנק, כהקרנה פרטית לפרנק ולקבוצה נבחרת של קצינים גבוהים של האס-אס. גם גינתר וראהם היו נוכחים.

שלוש הקרנות אחרות נערכו בתוך טרזיינשטאט, בנוכחות נציגים של ארגונים אשר ניהלו מו"מ לשחרור אסירי מחנות הריכוז. ב-6 באפריל 1945 הוקרו הסרט בפני שני נציגים של הצלב האדום הבינלאומי, אשר באו לטרזיינשטאט לנהל מו"מ בדבר מסירת המחנה לחסותו של הצלב האדום הבינלאומי. היה איתם דיפלומט שוויצרי, מר בוכמילר, וגם הוא ראה את הסרט. נוכחים נוספים היו אס-אס סטנדרטנפיהרר ארווין וינמן, מפקד משטרת הביטחון בארץ החסות, ושני פקידים זרים, אברהרד פון טאדן ואריך פון לוקוואלד. באפריל 1945 הוקרן הסרט בפני האזרח השוויצרי בנואה מוסי, שהיה בנו של ז'אן מארי מוסי, הנשיא השוויצרי לשעבר ומנהיג קבוצה אשר ניהלה מו"מ עם הימלר כבר בסתיו 1944 בדבר שחרור אסירים יהודים לשווייץ [תיעוד בנושא-לחצו כאן]

מוסי הצעיר הגיע לטרזיינשטאט במסגרת סיור במחנות ריכוז אחדים - בוכנוולד, טרזיינשטאט, ראבנסבריק. הסיור שאושר על ידי הימלר, נועד לאמת את טענתו, שלפיה פסקו המשלוחים. למוסי נתלווה אס-אס אוברשטורמפיהרר פרנץ גרינג, אשר צפה בסרט יחד עמו.

ב-16 באפריל, אחרי שמוסי עזב, הוקרן הסרט שוב, הפעם לישראל קסטנר, נציג הוועד להצלת יהודי הונגריה, אשר בא לגטו בליווי שני קצינים מהמטה של אייכמן. אס-אס אוברשטורמבנפיהרר הרמן קרומי ואס-אס האופטשטורמפיהרר אוטו הונשה. אייכמן שלח את קסטנר לטרזיינשטאט, כדי לנצל את ההונאה של גטו לדוגמה. נכחו בהצגה זו האנס גינתר, סגנו, אס-אס שטורמבנפיהרר גרהרד גינל וראהם. גם זקן היהודים, בנימין מורמלשטיין, הורשה בהזדמנות זו לצפות בסרט.

האס-אס יעד את הסרט להקרנות מעין אלה למבקרים זרים. מוזר שכל ההקרנות נעשו בטרזיינשטאט, אך למעשה אין זה כל כך מוזר כפי שזה נראה במבט ראשון. יש רמזים חזקים לכך, שכאשר האס-אס החלו בפרויקט הסרט בדצמבר 1943, הוא קיווה שיסיים אותו לקראת בואה של משלחת הצלב האדום הבינלאומי ושיוכל להקרינו בפני הנציגים השווייצרים והדנים ביוני 1944. כפי שהאס-אס ראה זאת, הקרנת הסרט והצגת המחנה המיופה יחזקו את אמינותם של שני הדברים גם יחד. האס-אס קיווה להציג את הסרט גם בחו"ל, אבל מעולם לא ידע בדיוק איך הדבר יבוצע. כשהסרט היה גמור, ב- 28 למרס 1945, כבר לא חשבו הנאצים להפיצו בחו"ל[5]. אם כן, הקרנתו בטרזיינשטאט הייתה פתרון של הרגע האחרון.

הסרט לא השאיר רושם כלשהו על הזרים אשר צפו בו וגם לא על דעת הקהל במדינות שמהן באו. בשלב מאוחר זה, גורלם האמיתי של יהודי אירופה לא היה בגדר סוד, במיוחד לא לאנשים בעלי מידע כמו דוננט, מוסי וקסטנר. דו"ח מפורט על החיסולים ההמוניים ועל תאי הגאזים באושוויץ הגיע לעולם החיצוני ביוני 1944. אחרי מיידנק ביולי 1944, גילו הרוסים עקבות של מחנות השמדה נוספים בפולין, ובינואר 1945 הם שיחררו את אושוויץ. מוסי וקסטנר ראו מחנות אחדים וידעו שגטו לדוגמה לא היה אופייני למחנות ריכוז אחרים. המבקרים הזרים ראו בו מה הוא היח באמת, תעמולה מזויפת, ופשוט התעלמו ממנו.

[5] אחרי שהסרט הוקרן בפני להנר ודוננט, ב- 6 באפריל, הודיע האס-אס, שהעתקים ממנו יכולים להישלח לז'נבה, אם הצלב האדום יבקש זאת (גנרץ הצ.א.: דו"ח להנר. אין כל הוכחה בארכיוני הצלב האדום שבקשה כזו אי פעם נשלחה. ראה מכתבי טונינגר למחבר, מ- 26 בספטמבר 1990 ו- 23 בינואר 1991).

מילה סופית על הסרט "טרזיינשטאט". בדרך כלל הפריזו ההיסטוריונים באופי המבויים של הסרט (ולדאבוננו עשו אסירי המחנה מעט מאוד כדי לתקן את התמונה). אין זאת אומרת שהסרט איננו זיוף. ללא ספק מהווה הסרט כשלמות, ה"מיקס" האחרון של הצילומים, המוזיקה והפרשנות, מוצר תעמולתי מרושע. עם זאת, היסוד האותנטי שבו גדול בהרבה ממה שרבים חושבים. דברים רבים הנראים בסרט, באמת התקיימו בטרזיינשטאט והיוו את חיי היום-יום של האסירים, ולא רק ביוני 1944, כי אם גם לפני כן. חלק מהתמונות צולמו באתרים אשר לא עברו ייפוי. גם הסיפור - היסוד המעוות של האמת - כולל אלמנטים אמיתיים. אבל אין בכך כדי לשנות את העובדה שהסרט עשוי בחוסר יושר הבולט לעין על ידי מה שאינו מראה: הרעב, האומללות, הצפיפות, עבודות העבדים עבור הכלכלה הגרמנית, שיעורי התמותה הגבוהים ומעל הכול - המשלוחים למזרח.